

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету історії
та міжнародних відносин

_____ О.М. Маклюк
(підпис) (ініціали та прізвище)

« _____ » _____ 2023 р.

АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА, ВКРАДЕНА РОСІЄЮ
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки **бакалавра**
очної (денної) та заочної (дистанційної) форми здобуття освіти
спеціальності **032 Історія та археологія**
освітньо-професійна програма **Історія**

Укладач: **Сльников Михайло Васильович**, к.і.н., доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин

Протокол №1 від 30 серпня 2023 р.
Завідувач кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин

_____ С.С. Черкасов

Ухвалено науково-методичною радою
факультету історії та міжнародних
відносин

Протокол №1 від “___” вересня 2023 р.
Голова науково-методичної ради
факультету історії та міжнародних
відносин

_____ І.М. Кривко

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

_____ С.М. Білівненко

2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань <u>03 Гуманітарні науки</u>	Кількість кредитів – 3	Вибіркова	
Спеціальність <u>03 Історія та археологія</u>	Загальна кількість годин – 90	Семестр:	
Освітньо-професійна програма Історія	Змістових модулів – 2	-й	-й
		Лекції	
		10 год.	2 год.
		Семінарські	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 4	6 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		74 год.	86 год.
		Вид підсумкового семестрового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Археологічна спадщина, вкрадена Росією» є з'ясувати, що привласнення Росією артефактів давньої української історії починається одночасно з першими системними розкопками в степах України — вже від другої половини XVIII ст. В умовах російсько-української війни важливим є огляд системного вивезення українських історичних цінностей в Росію. **Головним** є сформулювати у студентів системні знання про багатовікові імперські стратегії привласнення й плюндрування національних культур, про «поцуплені» археологічні артефакти, «вкрадені» ідеї, «знищених» інтелектуалів тощо.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Археологічна спадщина, вкрадена Росією» є:

- виявлення специфічних рис «привласнення» археологічної спадщини України Росією як системної багаторічної імперської політики;
- аналіз джерельної бази археологічних досліджень на теренах України протягом середини XVIII – 20-х рр. XXI ст. (в тому числі на території Кримської АР і Донецької та Луганської областей);
- виділення особливостей «вигадування» Росією зручної для неї історії України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

- основні археологічні об'єкти, «вкрадені», «знищені», «привласнені» Росією з початку археологічних досліджень на теренах України;
- джерельну базу археологічних досліджень на теренах України;

– артефакти, пограбовані і привласненні Росією з українських музеїв у 2014-2023 рр.

Згідно з вимогами нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **результатів навчання (компетентностей)**:

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.	<p style="text-align: center;">Методи:</p> <p>Використання студентоцентризованих, проблемно-орієнтованих технологій та підходів з використанням загальнонаукових та спеціальних методів (інформаційний, пояснювально-ілюстративний, проблемний, пошуковий, аналіз і синтез, індукція і дедукція, спостереження тощо), зокрема проблемно-орієнтоване навчання, мультимедійні методи, мережеві технології, аудіовізуальний метод, електронні презентації, індивідуальна робота. Проведення проблемних лекцій, лекцій-дискусій та лекцій-візуалізацій.</p> <p style="text-align: center;">Поточні контрольні заходи:</p> <p><i>Робота на семінарських заняттях (обговорення діяльності Російської імперії/СРСР/РФ по відношенню до археологічної спадщини України) та вирішення практичних задач (на прикладах археологічної спадщини України, що потрапила до музеїв Російської імперії/СРСР/РФ), усне опитування, виконання тестових завдань, самостійне опрацювання монографічної літератури та наукових статей. Робота у групі над розв'язанням практичних та теоретичних завдань</i></p>
ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.	
ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.	
ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.	
ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.	
ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.	
ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.	
ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.	
ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.	
ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.	
ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.	

<p>ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p>	<p><i>Виконання самостійних робіт.</i> Письмові самостійні роботи з питань винесених на самостійну роботу студентів.</p>
<p>ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.</p>	
<p>ЗК 10. Здатність працювати в команді.</p>	<p><i>Виконання контрольних робіт.</i> Контрольні роботи у вигляді тестових завдань.</p>
<p>ЗК13. Здатність діяти на основі інтелектуального сумління, чесності, не допускати плагіату й інших виявів академічної недоброчесності.</p>	
<p>СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.</p>	<p>Підсумкові контрольні заходи: Теоретичний підсумковий контроль – усний екзамен (у разі дистанційного навчання – змішаний з тестовим завданням) – до 20 балів. Підсумкове практичне індивідуальне завдання – підготовка аналітичної довідки або написання есе з археологічної спадщини України, вкраденою Росією – до 20 балів.</p>
<p>СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.</p>	
<p>СК4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.</p>	
<p>СК5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).</p>	
<p>СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.</p>	
<p>СК9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.</p>	
<p>СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.</p>	
<p>СК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.</p>	

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення навчальної дисципліни «Археологічна спадщина, вкрадена Росією» тісно переплітається з такими історичними дисциплінами як «Археологія», «Давня та нова історія України», «Історичне краєзнавство», «Навчальна практика (археологічна)».

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ В ІМПЕРСЬКИЙ ПЕРІОД (СЕРЕДИНА ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Тема 1. Створення і функціонування структур Російської імперії по дослідженню археологічних об'єктів.

Заснуванням у 1718 р. Кунсткамери у Петербурзі. Початок діяльності Російської академії наук у 1724 р. Організація у Петербурзі Російського археологічного товариства (1846). Створення 1859 р. Імператорської Археологічної комісії (ІАК) і її виключне право на видачу «відкритих листів» (право на проведення археологічних досліджень) на території Російської імперії. Мета створення Комісії і південь України. Виключне право російських дослідників о працювати на українських археологічних об'єктах. Рішення комісії ІАК про подальшу долю знайдених артефактів.

«Вчені мандрівки» до Криму і Північного Причорномор'я В. Ф. Зуєва (1782), П. С Палласа (1793—1794), П. І. Сумарокова (1799, 1802). Становлення класичної археології, археології таврів, середньовічної історії Криму.

Утворення Одеського товариства історії і старожитностей (1839), перші дослідження на о-ві Левке, в Ольвії, Ескі-Кермені та Феодосії. Спроби діяльності українських археологів.

Тема 2. Археологічна спадщина України, що потрапила до Ермітажу.

«Кропив'янський» («Полтавський») ритон, виявлений 1746 р. в межах Кропив'янської сотні Переяславського полку і його передача до Санкт-Петербургу, а згодом до академічної Кунсткамери і Ермітажу. Фракійські аналогії ритону.

Розкопки Литої могили (Мельгуновського кургану) у 1763 р. Коштовні артефакти, виконані в асиро-урартському стилі у петербурзькій Кунсткамері, їх передача у 1859 і 1894 рр. до Ермітажу. Ермітажна колекція скіфських виробів з Литої могили в наш час. Дослідження в Керчі і потрапляння речей до Ермітажу «по естественному ходу вещей». Розкопки Кекуватського кургану 1839 р. в Криму і бронзовий шолом ІV ст. халкідського (у деяких авторів – аттичного) типу. Дослідження кургану Чортомлик експедицією Імператорської Археологічної комісії під керівництвом І. Є. Забіліна у 1862 — 1863 рр. Найцінніша знахідка — срібна ваза-амфора, що зберігається в Ермітажі (Санкт-Петербург). М. І. Веселовський і розкопки багатих скіфських курганів у Криму та Приазов'ї наприкінці ХІХ — 10-рр. ХХ ст. (Огуз, Солоха та інших). Дослідження 1888 р. кургану Вітова могила і їх передача до Державного історичного музеї Москви. Збагачення колекцій старожитностей імперської метрополії.

Змістовний модуль 2. БОРОТЬБА ЗА АРХЕОЛОГІЧНУ СПАДЩИНУ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД І ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.

Тема 3. Радянський період в археології України.

Грабунок культурної спадщини Кочубеїв у Диканьці 1918-1919 рр. Кубанські колекції 1926 р. Радянська музейна система і привласнення археологічної спадщини України. Спроба передачі культурних цінностей з музеїв РСФРР до України 1932 р. Сталінські репресії, голодомор та Друга світової війни і археологічна спадщина України. Фізичне нищення археологів-інтелектуалів.

Руйнування церковних цінностей. Знесення 1934 р. Михайлівського Золотоверхого собору. Передача 1937 р. мозаїки, фресок і рельєфів з Михайлівського Золотоверхого собору до Державної Третьяковської галереї Москви. Реституція музеїв після 1945-1946

рр. і передача частини експонатів з України до музеїв СРСР, насамперед - Новгород і Ленінграда.

Діяльність російських археологів на території Кримського півострова. Старокримська археологічна експедиція державного Ермітажу.

Тема 4. Боротьба у часи Незалежності за повернення археологічної спадщини.

Виставка 2013-2014 рр. «Крим: золото й таємниці Чорного моря» і справа «скіфського золота» в Амстердамі. Знахідки з музеїв Криму. Спроби Росії привласнити «скіфське золото» через суд після анексії Кримського півострова у 2014-2022 рр. Археологічні знахідки з Криму на виставці «Золота Орда і Причорномор'я. Уроки Чингизидської імперії» 2019 р. в Казані. Дослідження Литої Могили у 2019 р. експедицією Інституту археології НАН України.

Тема 5. Привласнення археологічної спадщини України за російсько-української війни.

Колекції з незаконно розкопаних кримських пам'яток після 2014 р. Питання привласнення, вивезення, викрадення, знищення українських культурних цінностей (зокрема археологічних знахідок) представниками Росії від початку повномасштабного вторгнення і пограбуванням низки українських музеїв (Херсонського, Мелітопольського, Маріупольського). Вилучення («евакуацію») колекцій з музеїв, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, зокрема Криму, Херсонщини, Запоріжжя, Луганщини, Донеччини тощо. Стела Леокса (поч. V ст. до н.е.), поцуплена росіянами з Херсонського музею 2022 р. Привласнення Кам'яної Могили.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовний модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години						Самостійна робота, год.		Система накопичення балів		
		Усього годин	Лекційні заняття, год.		Семінарські заняття, год.		о/д ф.	з/дист ф.	Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів	
			о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	45	6	4		2		33	46			30	
2	45	10	6		4		33	40			30	
Усього за змістовні модулі	90	16	10		6		74	86			60	
Підсумковий семестровий контроль залік	90										40	
Загалом					90						100	

5. Темі лекційних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Створення і функціонування структур Російської імперії по	2	-

	дослідженню археологічних об'єктів		
1	Археологічна спадщина України, що потрапила до Ермітажу	2	2
2	Радянський період в археології України	2	-
2	Боротьба у часи Незалежності за повернення археологічної спадщини	2	-
2	Привласнення археологічної спадщини України за російсько-української війни	2	-
Разом		10	2

6. Теми семінарських занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Археологічна спадщина України, що потрапила до Ермітажу	2	2
2	Боротьба у часи Незалежності за повернення археологічної спадщини	2	-
2	Привласнення археологічної спадщини України за російсько-української війни	2	-
Разом		6	2

7.

8. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання**	Усього балів
1	2	3	4	5

ЗМ1	Написання есе/аналітичної довідки	Виконання однієї роботи на вибір: написання есе або аналітичної довідки	Критерії оцінювання: 1) завдання виконано у повному обсязі, без стилістичних, орфографічних і граматичних помилок у науковому стилі із використанням професійної термінології, презентація відповідає змісту, логічно ілюструє його – 4-5 балів; 2) завдання виконано частково, 3 лексичними,	10
------------	-----------------------------------	---	---	-----------

			орфографічними і граматичними помилками, презентація не відображає зміст в повному обсязі, частково ілюструє його – 3-4 балів; завдання виконано з великою кількістю помилок, словниковий запас одноманітний, презентація або не відповідає змісту, або взагалі відсутня – 0-2 балів.	
	Тестові завдання до тем 1-2 практичних завдань.	Вимоги до виконання та оформлення: 10 тестових завдань різного типу в системі Moodle на 10 хвилин	За кожну правильну відповідь 1 бал. високий рівень: успішне виконання 100% тестових завдань – 10 балів; середній рівень: успішне виконання 50% тестових завдань – 5 балів; низький рівень: успішне виконання менше 50% тестових завдань.	20
Усього за ЗМ 1	2			30
ЗМ2	Написання есе/аналітичної довідки	Виконання однієї роботи на вибір: написання есе або аналітичної довідки	Критерії оцінювання: 3) завдання виконано у повному обсязі, без стилістичних, орфографічних і граматичних помилок у науковому стилі із використанням професійної термінології, презентація відповідає	10

			<p>змісту, логічно ілюструє його – 4-5 балів;</p> <p>4) завдання виконано частково, з лексичними, орфографічними і граматичними помилками, презентація не відображає зміст в повному обсязі, частково ілюструє його – 3-4 балів;</p> <p>завдання виконано з великою кількістю помилок, словниковий запас одноманітний, презентація або не відповідає змісту, або взагалі відсутня – 0-2 балів.</p>	
	Тестові завдання до тем 1-2 практичних завдань.	<p>Вимоги до виконання та оформлення:</p> <p>10 тестових завдань різного типу в системі Moodle на 10 хвилин</p>	<p>За кожен правильну відповідь 1 бал.</p> <p>високий рівень: успішне виконання 100% тестових завдань – 10 балів;</p> <p>середній рівень: успішне виконання 50% тестових завдань – 5 балів;</p> <p>низький рівень: успішне виконання менше 50% тестових завдань.</p>	20
Усього за ЗМ 2	4			30
Разом				60

9. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Залік	Теоретичне завдання	<p>Перелік питань:</p> <p>https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=1</p>	Усна відповідь на заліку (max 20 балів) передбачає	20

		6240	виконання тестового завдання.	
	Практичне завдання	Перелік питань див. https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=16240	Усна відповідь на заліку: практичного (має 20 балів).	20
Разом				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Археологічна спадщина, вкрадена Росією: інформаційно-просвітницька кампанія. URL: <http://vgosau.kiev.ua/projects/russia?fbclid=IwAR2lM4QHHkzfbpW6DdL7nEvwFaad0aFT7Y7fIzomMoop0-EWwL-OtE0jACA>
2. Археологія України за роки незалежності. Київ: Інститут археології НАН України. 2022. 448 с.

Додаткова:

1. Аналіз проблем у законодавчому регулюванні збереження та управління культурною та природною спадщиною в Україні. Підготовлено експертами Всеукраїнської Мережі ОГС для підтримки громад зі спадщиною під загальною редакцією Кирила Рубановського. Івано-Франківськ, 2018. 158 с.
2. Болтрик Ю. Лита Могила. Хто влаштував найбільше поховальне вогнище? *Археологія України за роки незалежності*. Київ: Інститут археології НАН України. 2022. С.161–172.
3. Залізняк Л. Л. Від пізніх неандертальців до ранніх індоєвропейців. *Кам'яна доба України*. 2020. № 19. С. 149–165.
4. Ільчишин З. Превентивна археологія у Франції (огляд). *Вісник рятівної археології*. Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України, 2017. Вип. 3. С. 164–176.
5. Катаргіна Т. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність). Київ : Інститут історії НАН України, 2003. 186 с.
6. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: збірник офіційних документів / упоряд. В. І. Фрич; відп. ред. М. В. Гарник. Київ : Істина 2002. 336 с.
7. Мазур Т. В. Імплементція міжнародно-правових норм Ради Європи щодо охорони культурної спадщини у законодавстві України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 2. С. 62–68.
8. Пеляшенко К. Ю. Ліплений посуд скіфського часу населення Дніпро-Донецького Лісостепу. Київ; Котельва : ІА НАН України, ІКЗ «Більськ», 2020. 380 с.

9. Полін С., Дараган М. Скіфський царський Олександропольський курган. *Археологія України за роки незалежності*. Київ: Інститут археології НАН України. 2022. С. 190–197.
10. Пуголовок Ю., Синиця Є. Від союзів племен до національної держави. *Археологія України за роки незалежності*. Київ: Інститут археології НАН України. 2022. С. 317–332.
11. Чабай В. Крим часів палеоліту. *Археологія України за роки незалежності*. Київ: Інститут археології НАН України. 2022. С. 34–45.
12. Koloda V., Gorbanenko S. Agriculture in the Forest Steppe Region of Khazaria. Leiden – Boston: Brill, 2020. 116 p.

Інформаційні ресурси

1. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута) (ETS N 143). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_150/card3#Files
2. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089/card3#Files
3. Резолюція 7-ї Європейської конференції з охорони культурної спадщини та розуміння її значення для об'єднаної Європи (Прага 31.06.06). URL: <http://ec.europa.eu/research/environment/pdf>
4. <http://vgosau.kiev.ua/projects/russia?fbclid=IwAR2IM4QHHkzfbpW6DdL7nEvwFaad0aFT7Y7fIzomMoop0-EWwL-OtE0jACA>
5. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/.../vystavka-nakazano-ne-znaty>
6. Спілки археологів України. URL: <http://vgosau.kiev.ua/>
7. Віртуальна бібліотека Академії наук Чеської республіки. URL: <https://kramerius.lib.cas.cz/>